

Cicle d'història a través del film

BECKET

www.histories.dracmagic.cat

BECKET

Fitxa tècnica:

Director: Peter Glenville.
Productor: Hall Wallis, 1964.
Guió: Edward Anhalt, basat en l'obra de Jean Anouilh.
Fotografia: Ernest Day.
Color: Technicolor-Panavision.
Música: Laurence Rosenthal.
Intèrprets: Richard Burton, Peter O'Toole, John Gielgud, Paolo Stoppa, Gino Cervi, Donald Wolfit...

ANGLATERRA SOTA EL DOMINI DELS REIS NORMANDS

La invasió dels normands, que tingué lloc el 1066, suposà per a Anglaterra la vinculació de les seves terres a les possessions franceses, des del moment en què la nova dinastia imposà unes serioses reformes en els terrenys legislatiu i econòmic.

La situació de l'Anglaterra anterior a la invasió era molt diversa; no es pot parlar d'un règim estricte, sinó d'un cúmul de relacions de vassallatge i propietat amb les quals es produïa la coexistència d'homos lliures i d'homos semillliures entre situacions de vassallatge.

A partir de la conquesta del país per Guillem (1066-1087), aquest i els senyors que van recolzar-lo, van imposar el lema de "Cap terra sense senyor". Situaven el Rei al cim de la jerarquia econòmica i jurídica tot considerant que havia rebut directament de Déu els seus poders. Per sota del monarca es situaven els **lords** (senyors), propietaris d'una unitat econòmica, el senyoriu, format per les terres que tenien en propietat i que pràcticament eren autosuficients. Els senyorius gaudien d'autonomia jurídica, excepte en el cas d'alguns delictes molt greus. Per a aquestes ocasions necessitaven l'autorització reial, que aconseguien molt poques vegades.

D'encà d'aquesta reforma, es va anar imposant poc a poc la feudalització d'Anglaterra. La situació de la gran majoria d'habitants del camp va ser la de serfs vinculats a la terra, de la qual no podien emancipar-se. Els pagesos formaven part de les transaccions de terres i eren sotmesos a un règim jurídic i positiu molt estricte que afectava tot l'àmbit de la seva vida des de la naixença a la mort: els impostos afectaven llurs matrimonis i estaven obligats a diferents càrregos per l'ús del molí, de camins, de boscos, per la tenença de bestiar, etc.

Pel que fa a les ciutats, els conqueridors van respectar-ne els usos i els costums —com en el cas dels senyorius—, excepció feta d'aquelles que es van resistir a l'ocupació, que foren saquejades. En totes elles,

però, es va notar la presència de mercaders normands i jueus que propiciaren el relançament comercial de la majoria de les poblacions, i així contribuïren a la creació d'un regne econòmicament solvent.

En el mateix terreny de l'organització, cal tenir en compte la que s'establí respecte a les relacions entre el poder polític i el poder eclesiàstic. Anteriorment a la conquesta normanda, el clergat gaudia d'una situació similar a la dels senyors propietaris, en el cas que la seva posició dins de l'estructura de l'església fos d'un determinat grau de poder. Per aquest motiu es trobava dependent i vinculat als interessos dels propietaris laics. Aquest fet li restava objectivitat en la seva lluita contra els abusos i el pecat.

En un principi la nova situació no canvià gaire les coses, fins el moment en què el papa Gregori VII impulsà la reforma de l'Església Romana, que parlava de la constatació que el clergat havia perdut el seu prestigi degut a barrejar-se massa amb el món laic i a la seva excessiva dependència del poder temporal dels monarques del moment. Les altes i mitges jerarquies tenien un doble estatus: d'una banda, eren prínceps de l'església, i de l'altra, eren propietaris de grans feus pels quals havien de retre homenatge al Rei.

La qüestió que es plantejava com a gran debat intern consistia bàsicament en que cap dels dos sectors no podia cedir en els seus plantejaments. L'església quedava en mans del poder civil, que fins i tot podia ser heretge, i la monarquia no podia permetre la legitimació d'un poder rival, que en alguns casos podia actuar contràriament als interessos de la corona, donada la poca imparcialitat política dels pontífexs romans i en definitiva dels interessos generals de l'església.

Cal afegir que la resistència de la monarquia tenia també els seus fonaments en les opinions d'alguns teòlegs que pretenien considerar que l'únic poder emanat de la voluntat divina era el de l'església i que consideraven que el poder laic no era res més que el fruit de la ignorància dels laics. Així entren en competència dues formes de poder, un dels quals, l'església, pretenia arribar a la dominació universal.

La resistència que els monarques oposaven a tals plantejaments havia de ser controlada en el seu ímpetu, ja que significava a la vegada enfrontar-se amb el Vicari de Déu i amb aquells que de forma majoritària el veneraven. L'enfrontament amb els seus súbdits, ja fossin vassalls, senyors, o nobles, hagués suposat augmentar la fragilitat de la institució monàrquica, que en principi havia de comptar, en cada relleu successori, amb el consentiment de l'assemblea de nobles que havia de retre vassallatge al nou monarca. (Estem parlant d'un moment en què la monarquia encara no havia organitzat un Estat ni tenia el poder absolut que assoliria tan sols a partir del segle XV.)

El monarca depenia dels seus nobles, que eren els qui tenien els exèrcits per a defensar-lo de qualsevol atac o ajudar-lo en les seves batalles. La piràmide social era tan fragmentada, i el poder tan repartit per tal d'assegurar la seva posició i a dels seus successors, que es feia difícil que el monarca pogués prendre alguna mesura que afectés en algun aspecte els privilegis dels seus vassalls.

De la mateixa manera, era imprescindible que el monarca mantingués content el sector eclesiàstic, que al marge del seu poder econòmic, en detenava un de molt més poderós: el de les consciències dels seus súbdits.

LA MONARQUIA D'ENRIC II I EL SEU ENFRONTAMENT AMB L'ESGLÉSIA

Amb la situació descrita anteriorment, cada regnat suposava per a Anglaterra una revisió, ni que fos parcial, de la seva estructura econòmica i política.

Aquestes revisions, previsibles davant d'un canvi de rei que enfocava de nou la seva idea de la institució monàrquica, foren condicionades també per la particular correlació de forces que van fer possible la seva pujada al tron.

Les negociacions que es desenvolupaven en el si de l'Assemblea de nobles abans del nomenament del nou monarca, condicionaven també la trajectòria de la nova monarquia degut a la poca claredat del sistema hereditari en el qual hi intervenien litigis de tot tipus.

L'ascensió al tron del monarca Enric II (1154-1189), va ser un exemple clar de les lluites per tal que un o altre hereu accedís al govern. Mort Enric I (1100-1135), que havia designat hereva la seva filla Matilde, Esteve de Blois (net del conqueridor per línia materna) també es va creure amb el dret de ser nomenat rei amb el suport de la ciutat de Londres. Anglaterra es va dividir entre els partidaris d'un i altre aspirant. Durant aquest període de

lluites internes, els qui realment jugaren un paper important van ser els nobles, que aprofitaren l'afebliment del poder reial, àdhuc durant el regnat d'Esteve (1135-1155), per tal de reforçar les seves posicions de poder, tot cometent tota mena d'abusos que produïren una fragmentació del poder mantinguda a base del terror.

Aquesta situació de crisi de la monarquia "francesa" instal·lada a Anglaterra, va començar a redreçar-se a partir de l'afiliament d'Enric II de Plantagenet per part d'Esteve, que permeté que aquell fos nomenat rei a la mort del monarca.

Enric II s'enfrontava amb la realitat d'uns territoris sotmesos a un sistema de funcionament anàrquic, on el poder dels senyors i dels nobles s'havia anat consolidant individualment en cada un dels seus feus, protegits per grans fortificacions construïdes sense cap autorització reial. La seva principal tasca fou la de fer tornar les coses al seu lloc, iniciant la reorganització administrativa del regne, utilitzant la força i en alguns casos els exèrcits dels seus ducats d'Aquitània, Normandia, el Maine i Anjou, que el feien tan poderós a França com el mateix rei.

Durant tot aquest procés, des del seu nomenament com a rei fins a la reforma administrativa, Enric II va comptar amb l'ajut important de l'església i molt concretament amb la col·laboració de l'arquebisbe de Canterbury. Aquest nomenà Thomas Becket (1116-1170) com assessor administratiu del rei, que posteriorment ocuparia el càrrec de Cancellier del regne. Tots els historiadors reconeixen la gran vàlua administrativa de Becket durant aquest període, la qual cosa explica que a la mort de l'arquebisbe de Canterbury, Enric II volgués que aquesta persona, que tant bé havia portat l'organització de la societat i que li era del tot fidel, fos la qui ocupés el càrrec del nou arquebisbe de Canterbury.

En els primer anys del regnat d'Enric II, el tema central va ser la reconstrucció del poder d'una monarquia afeblida per les seves lluites internes derivades de conflictes en l'ordre successori, i ordenar de forma sistemàtica les atribucions i poders dels nobles i dels senyors; tant en el terreny militar com en el terreny jurídic.

Quedava pendent un tema fonamental, que afectava en gran manera les competències dels tribunals de Justícia. Aquests, des del regnat d'Enric I s'anaren deslliçant progressivament dels senyors particulars i passaren a dependre d'una administració central, encara fràgil, dirigida per la mateixa monarquia.

Així, de la mateixa manera que la monarquia necessitava restuar el paper de la justícia laica, havia d'enfrontar-se a la vegada amb el problema que es plantejava arrel de les atribucions jurídiques de l'església. Per

de "capa i espasa" s'organitzen al voltant de diferents centres d'atenció, configurant diferents sagues de profusa freqüentació. Dit ràpidament, aquestes sagues podrien ser:

a) L'organitzada al voltant del mite del rei Artur i els seus cavallers de la Taula Rodona, on les llegendes arturianes i els seus diversos personatges (Perceval, Lancelot, Merli, etc.) originen múltiples aventures a vegades enteses purament com a films d'acció —**Los caballeros del rey Arturo** (1954), de Richard Thorpe, seria l'exemple més clar—, altres cops com font de paròdies històriques —com les adaptacions de **Un yankee en la corte del Rey Arturo**, de Mark Twain—, o fins i tot de grans espectacles musicals —el **Camelot** (1957) de Joshua Logan—, sense que hi manquin temptatives de profunditzar en la transcendència mítica de la saga —**l'Excalibur** (1981) de John Boorman—, de satiritzar-la —**Los caballeros de la mesa cuadrada y sus locos seguidores** (1974), de Terry Gilliam i el grup de Monty Python— o d'inspirar-se en ella de manera més obliqua i remota, com demostrarien **El príncipe valiente** (1954), de Henry Hathaway, o **El señor de los anillos** (1978), de Ralph Bakshi, segons la famosa novel·la de Tolkien.

b) Les guerres entre saxons i normands, moltes vegades plantejades en relació a les incursions dels dits "vikings" els territoris britànics. Hi ha ocasions en que tenen una base històrica, com a **Alfredo el Grande** (1989), de Clive Donner, però en general són meres trames d'acció: **Los vikingos** (1958), de Richard Fleisher, o **La furia de los vikingos** (1961), de Mario Bava, serien exemples perfectes.

c) Les mítiques aventures de Robin Hood i els seus homes al combat de Nottingham, més concretament al bosc de Sherwood, han donat tema a nombrosíssims films, que van des de l'exaltant **Robin Hood** (1922) d'Allan Dwan amb Douglas Fairbanks, encara en el període del cinema mut, a **Robin de los Bosques** (1932), de Michael Curtiz amb Errol Flynn, fins en el soberbi lirisme nostàlgic del **Robin y Marian** (1976) de Richard Lester. Darrera d'aquestes grans obres sempre s'han esmunyit múltiples mediocritats.

d) Paral·lelament a la saga de l'arquer de Sherwood s'ha desenvolupat la de Ricard Cor de Lleó, centrada fonamentalment en la seva creuada a Terra Santa. **Las cruzadas** (1935), de Cecil B. de Mille, i **El talismán** (1954), de David Butler, són els exemples més característics.

e) Finalment, hi ha una altra saga que té el seu punt de partida en la clàssica "novel·la històrica" a la manera de Walter Scott: **Ivanhoe** (1953) i **Las aventuras de Quentin Durward** (1955), totes dues de Richard Thorpe, són exemple perfecte d'aquesta sèrie.

El segon model de representació fílmica de la història medieval britànica té una concepció clarament teatral, a partir de l'esquema imposat per les obres de Shakespeare sobre la història d'Anglaterra. En aquests casos es tracta d'adaptacions directes tals com les múltiples versions de *Macbeth* (entre les que cal destacar les degudes a Orson Welles i Roman Polanski), **El Rey Lear**, els **Enrique V** (1944) i **Ricardo III** (1956) de Laurence Olivier, o la recreació shakespeariana de **Campenadas a medianoche** (1966) del mateix Welles. En altres casos ens trobem davant l'adaptació d'obres d'altres autors —fins i tot contemporanis— amb un to directament inspirat en les tragèdies abans esmentades. Films com **El león en invierno** (1968), d'Anthony Harvey (també interpretada per O'Toole) sobre Enric II i Leonor d'Aquitània o, evidentment, el **Beckett** que aquí ens interessen exemplifiquen aquesta tendència que, d'altra banda, tindrà la seva continuïtat en períodes immediatament posteriors de la història anglesa (Enric VIII, Thomas Moore, Isabel I, Maria Estuard, Carles II, Cromwell, etc.).

Beckett, segons l'obra de Jean Anouilh, fou posada en escena pel seu posterior director cinematogràfic, Peter Glenville, a Nova York i amb dos grans protagonistes: Laurence Olivier i Anthony Quinn. Aquests dos actors donarien pas a Richard Burton i Peter O'Toole en el transvas fílmic de l'original teatral. La importància dels protagonistes que assumeixen els papers d'Enric II i Thomas Beckett ja ofereix una pista sobre fins a quin punt ens trobem davant d'un film que basa la seva força en el recital ofert pels dos actors que el protagonitzen —envoltats, com sempre en el cinema històric anglès, per una gran nòmina de secundaris entre els que destaca John Gielgud— i on la paraula predomina generalment sobre l'acció. Es busca, doncs, posar en escena la història a través de les vicissituds dels seus grans artífexs (reis, sants, herois, etc.), o, millor dit, dels seus enfrontaments en els moments crítics, portant l'espectador a la condició d'impressionat testimoni de la Història.

José Enrique Monterde

Indicacions bibliogràfiques

E. Woodward: **Historia de Inglaterra**, Alianza Editorial, Madrid, 1974.

J. Romaguera, E. Riambau: **Cine e Historia**, Ed. Fontamara, Barcelona, 1983.

Smali: **La Europa de las Cruzadas**, Historia de Europa, Ed. Siglo XXI, Madrid, 1984

J. Le Goff: **La Baja Edad Media**, Historia Universal, Ed. Siglo XXI, vol. 11, Madrid, 1972.

J. Guerrero Zamora: **Historia del teatro contemporáneo**, Ed. Juan Flors, volum III, Barcelona.

R. Salvat: **Historia del teatro contemporáneo**, Ed. Enlace, Barcelona.

PROPOSTES DE TREBALL:

—Veure en quins altres moments i nacions durant l'Edat Mitjana s'han donat casos d'enfrontament entre l'Església i l'Estat.

—Revisar altres moments en la Història en que alguna jerarquia de l'Església hagués tingut un paper preponderant.

—Estudiar la importància de l'Abadia de Canterbury dins del que és el gòtic anglès i busca d'altres exemples d'arquitectura religiosa de l'època.

—Construir un quadre en el que es contemplin situacions coetànees a la història de Becket.